TIL O‘QITISH JARAYONIDA INDIVIDUAL YONDASHUVNING PEDAGOGIK ASOSLARI VA TA’LIMNI INDIVIDUALLASHTIRISH MEXANIZMLARI

Israilova Shabnam Juraboyevna

Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti doktoranti, Chirchiq, O’zbekiston

israilovashabnam9@gmail.com

DOI: ***https://doi.org/10.5281/zenodo.23957098***

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ingliz tilini o‘qitishda individual yondashuvning talabalarda o‘qish va og‘zaki nutq ko‘nikmalarini takomillashtirishdagi o‘rni yoritilgan. Talabalarning bilim darajasi, qobiliyatlari va ehtiyojlariga mos topshiriqlar ishlab chiqish orqali ularning o‘qish malakalari, mustaqil fikrlashi va og‘zaki nutqda erkin fikr bildirish ko‘nikmalari rivojlantirilishi tahlil qilinadi.*

Kalit so‘zlar: *individual yondashuv, o‘qish ko‘nikmasi, og‘zaki nutq, til o‘qitish, mustaqil fikrlash*

Annotation: *This article examines the role of an individualized approach in developing students’ reading and speaking skills in the process of learning English. It analyzes how designing tasks tailored to students’ abilities and needs contributes to improving their reading skills, fostering independent thinking, and developing their ability to communicate in a foreign language.*

Key words: *individual approach, reading skills, oral speech, language teaching, independent thinking*

Аннотация: *В статье рассматривается роль индивидуального подхода в формировании навыков чтения и устной речи студентов при обучении английскому языку. Анализируется, как разработка заданий с учётом уровня знаний и потребностей учащихся способствует развитию их навыков чтения, самостоятельного мышления и устного высказывания.*

Ключевые слова: *индивидуальный подход, навыки чтения, устная речь, обучение языку, самостоятельное мышление*

Til o‘qitishda **individual yondashuv** tushunchasi ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlari, ta’limiy ehtiyojlari va rivojlanish salohiyatiga muvofiq o‘qitish va o‘rganish jarayonini didaktik jihatdan maqsadli qayta tashkil etishni nazarda tutuvchi pedagogik tizim sifatida talqin etiladi. Bunday qayta tashkil etish mashg‘ulotlarning tashkiliy shakli, maqsadlari, mazmuni, metodlari, o‘qitish strategiyalari va umumiy tuzilishiga o‘zgartirishlar kiritishni qamrab olishi mumkin. Til ta’limi doirasida individual yondashuv ta’lim samaradorligini oshirish, o‘quv natijalarini optimallashtirish hamda ta’lim oluvchilarning o‘quv faoliyatida faol ishtirokini ta’minlashga qaratilgan ko‘p qirrali pedagogik jarayon sifatida qaraladi. Uning asosiy maqsadi ta’lim oluvchilarning lingvistik qobiliyatlari, kommunikativ kompetensiyasi va mustaqil ta’lim olish salohiyatini har tomonlama rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratishdan iborat.

Ta’limni individuallashtirish esa o‘quv jarayonining barcha bosqichlarida, ta’lim qanday shakl, metod yoki tashkiliy usullar orqali amalga oshirilishidan qat’i nazar, ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini tizimli ravishda hisobga olishni anglatadi. Bu jarayon ta’lim oluvchilarning avvalgi bilimlari, kognitiv qobiliyatlari, qiziqishlari, motivatsiyasi, o‘rganish afzalliklari, tilni egallash darajasi va ta’limiy rivojlanish sur’atlaridagi farqlarni e’tirof etishni qamrab oladi. Shu nuqtayi nazardan, individuallashtirishni faqat ta’lim oluvchilarga turli topshiriqlar berish bilan cheklash mumkin emas. Aksincha, u o‘quv mazmunini tanlash, ta’limiy faoliyatni loyihalashtirish, baholash jarayonlarini tashkil etish va tegishli pedagogik yordam ko‘rsatishda asosiy tamoyil vazifasini bajaradi. Natijada, til ta’limini individuallashtirish umumiy ta’limiy maqsadlar va kutilayotgan o‘quv natijalarini saqlagan holda, ta’lim oluvchilarning individual farqlarini hisobga olish imkonini yaratadi.

Til o‘qitishga oid zamonaviy pedagogik yondashuvlar mashg‘ulotlarni rejalashtirish va amalga oshirish jarayonida ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ta’kidlaydi. Ta’lim oluvchilar tilni o‘zlashtirish sur’ati, kognitiv qobiliyatlari, avvalgi o‘quv tajribasi, kommunikativ ehtiyojlari, motivatsion yo‘nalishlari va psixologik xususiyatlariga ko‘ra sezilarli darajada farqlanadilar. Shu sababli, bir ta’lim oluvchi uchun samarali bo‘lgan o‘qitish metodi, o‘quv faoliyati yoki baholash topshirig‘i boshqa ta’lim oluvchida xuddi shunday natijani bermasligi mumkin. Ushbu farqlar yagona va o‘zgarmas o‘qitish amaliyotlarining cheklangan imkoniyatlarini ko‘rsatib, ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan pedagogik strategiyalardan foydalanish muhimligini asoslaydi. Bu jihatdan individual yondashuv ta’lim oluvchilarning lingvistik kompetensiyasi va nutqiy faoliyatini rivojlantirishning muhim omili hisoblanadi. Ularning nutqiy faoliyati axborotni tushunish, talqin qilish, fikrlarni shakllantirish va ularni samarali yetkazish qobiliyatlarini ham qamrab oladi. O‘qitish jarayonini ta’lim oluvchilarning muayyan ehtiyojlari va imkoniyatlariga muvofiqlashtirish orqali mazmunli ishtirokni ta’minlash, barqaror o‘quv motivatsiyasini shakllantirish va tilni egallash darajasini izchil rivojlantirish mumkin.

Individuallashtirilgan ta’lim va **individual yondashuv** tushunchalarini tahlil qilishda zamonaviy pedagogik adabiyotlarda ular bilan bir qatorda qo‘llaniladigan **individual ta’lim trayektoriyasi** tushunchasiga ham e’tibor qaratish lozim. Mazkur tushunchalar o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ayrim hollarda bir-birining o‘rnida ishlatilsa-da, ta’lim jarayonining turli jihatlarini ifodalaydi. Individuallashtirilgan ta’lim, asosan, o‘qitish va o‘rganish sharoitlarini ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlariga moslashtirishni nazarda tutadi. Individual yondashuv esa bunday moslashtirish amalga oshiriladigan pedagogik tamoyillar va o‘qitish jarayonida qabul qilinadigan metodik qarorlarni ifodalaydi. Individual ta’lim trayektoriyasi, aksincha, ta’lim oluvchining o‘ziga xos ta’limiy

rivojlanish yo‘nalishi, ketma-ketligi va bosqichma-bosqich taraqqiyotiga urg‘u beradi. U ta’lim maqsadlari, mazmuni, faoliyat turlari va kutilayotgan natijalarning ta’lim oluvchining ehtiyojlari, qobiliyatlari, qiziqishlari hamda rivojlanish imkoniyatlariga muvofiq tashkil etilishini aks ettiradi. Demak, mazkur tushunchalar o‘zaro aloqador bo‘lsa-da, ularni to‘liq sinonim sifatida qo‘llash maqsadga muvofiq emas, chunki ularning har biri ta’lim oluvchiga yo‘naltirilgan ta’limning muayyan jihatini yoritadi.

Pedagogik nazariyada **individual ta’lim trayektoriyasi** tushunchasi **individual ta’lim yo‘li** tushunchasi bilan ham o‘zaro bog‘liq holda o‘rganiladi. Har ikkala tushuncha ta’lim jarayonini har bir ta’lim oluvchining o‘ziga xos xususiyatlari va rivojlanish ehtiyojlariga muvofiq tashkil etish bilan bog‘liq. Shunga qaramay, trayektoriya tushunchasi kengroq konseptual asosga ega bo‘lib, dastlab tabiiy fanlarda, xususan, fizikada shakllangan va keyinchalik pedagogik terminologiyaga kirib kelgan. Dastlabki ilmiy mazmuniga ko‘ra, trayektoriya harakatlanayotgan jism yoki nuqtaning fazoda yoxud muayyan tekislikda bosib o‘tadigan yo‘lini anglatadi. “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “trayektoriya” atamasi lotincha *trajectus* so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, harakatlanuvchi nuqta yoki jismning tekislikda yoxud fazoda chizadigan yo‘li sifatida izohlanadi. Ushbu tushuncha ta’lim sohasiga tatbiq etilganda, u ko‘chma va pedagogik mazmun kasb etadi: ta’lim oluvchining o‘ziga xos ta’limiy rivojlanish yo‘nalishini, jumladan, o‘quv tajribalari ketma-ketligini, egallangan bilim va ko‘nikmalarning bosqichma-bosqich rivojlanishini hamda individual ta’limiy maqsadlarga erishish jarayonini ifodalaydi. Shunga ko‘ra, individual ta’lim trayektoriyasini ta’lim oluvchining o‘ziga xos xususiyatlari va o‘quv salohiyatini hisobga olgan holda belgilangan ta’lim natijalariga erishish uchun tashkil etiladigan tizimli, shu bilan birga, moslashuvchan rivojlanish yo‘li sifatida talqin qilish mumkin.

Til o‘qitishda samarali individual yondashuvni shakllantirish ta’lim oluvchilarning moyilliklari, qiziqishlari, qobiliyatlari, mavjud bilimlari va

kelgusidagi rivojlanish imkoniyatlarini har tomonlama o‘rganishni talab etadi. Bunday o‘rganish ta’limiy maqsadlarni belgilash, mos o‘qitish metodlarini tanlash va ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga muvofiq o‘quv faoliyatini loyihalashtirish uchun asos bo‘lib xizmat qilishi lozim. O‘qituvchi nafaqat ta’lim oluvchilarning hozirgi tilni egallash darajasini, balki ularning o‘quv jarayonidagi rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatuvchi omillarni ham aniqlashi zarur. Bunday omillarga motivatsiya, o‘ziga bo‘lgan ishonch, o‘rganishning afzal ko‘riladigan usullari va topshiriqlarni mustaqil bajarish darajasi kiradi. Ushbu ma’lumotlar asosida real ta’limiy maqsadlarni belgilash, zarur pedagogik yordam miqdorini aniqlash va ta’lim oluvchilarning qobiliyatlarini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladigan shart-sharoitlarni yaratish mumkin. Demak, individual yondashuvning samaradorligi ta’lim oluvchilar haqida ma’lumotlarni muntazam to‘plash va ularni pedagogik nuqtayi nazardan asosli talqin qilishga bog‘liq bo‘lib, tasodifiy kuzatishlar yoki ularning imkoniyatlari haqidagi umumiy taxminlar bilan cheklanmasligi kerak.

Individual yondashuvni amalga oshirish bilan bog‘liq asosiy metodik muammolardan biri murakkablik darajasi, kognitiv talablar va mustaqillik darajasi jihatidan farqlanuvchi o‘quv topshiriqlarini tanlash hamda qo‘llashdan iborat. Differensiallashtirilgan ta’limni samarali tashkil etish uchun o‘qituvchi topshiriqning murakkabligi, ta’lim oluvchilarning mavjud kompetensiyalari va kutilayotgan o‘quv natijalari o‘rtasidagi muvofiqlikni ta’minlashi zarur. Masalan, tilni o‘zlashtirish darajasi yoki o‘quv qobiliyati turlicha bo‘lgan ta’lim oluvchilarga bir xil murakkablikdagi topshiriqlar berilganda, ular yakunda o‘xshash natijalarga erishishlari mumkin. Biroq topshiriqlarni bajarish uchun sarflanadigan vaqt, kuch-g‘ayrat va zarur yordam miqdori sezilarli darajada farq qilishi ehtimoli mavjud. Til ko‘nikmalari yaxshiroq rivojlangan ta’lim oluvchilar topshiriqni nisbatan tez va mustaqil bajarishlari mumkin, muayyan qiyinchiliklarga duch keladigan ta’lim oluvchilarga esa qo‘shimcha vaqt, aniq ko‘rsatmalar, takroriy mashqlar yoki

muqobil o‘quv resurslari talab etilishi mumkin. Shu sababli, ta’lim oluvchilarni faqat yakuniy natijalar asosida baholash ularning rivojlanish darajasi haqida to‘liq tasavvur bermaydi. Samaraliroq baholash yondashuvi individual ta’lim trayektoriyalarini, tegishli kompetensiyalarning rivojlanishini, topshiriqlarni bajarishda qo‘llaniladigan strategiyalarni va ta’lim oluvchining dastlabki natijalariga nisbatan erishgan o‘sishini ham hisobga olishi lozim.

Til o‘qitishda individual yondashuvning yana bir muhim jihati ta’lim oluvchilarning o‘z-o‘zini baholashi bilan o‘qituvchi tomonidan beriladigan baho o‘rtasidagi munosabatni hisobga olishdir. Ta’lim oluvchilar o‘z bilim va qobiliyatlarini o‘qituvchi baholaganidan farqli ravishda idrok etishlari mumkin. Masalan, ayrim ta’lim oluvchilar o‘z kompetensiyalarini ortiqcha baholashlari, boshqalari esa yetarli natijalarni namoyon etishlariga qaramay, o‘z bilim va ko‘nikmalarini past baholashlari mumkin. Agar bunday tafovutlar aniqlanmasa va tegishli ravishda bartaraf etilmasa, ular tushunmovchiliklar, motivatsiyaning pasayishi, baholash natijalaridan norozilik yoki dars jarayonida nizolar yuzaga kelishiga sabab bo‘lishi mumkin. Ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlarini tizimli o‘rganish, shaffof baholash mezonlaridan foydalanish, konstruktiv fikr-mulohaza bildirish hamda o‘qituvchi va ta’lim oluvchi o‘rtasida muntazam muloqotni yo‘lga qo‘yish bunday qiyinchiliklarni kamaytirishga yordam beradi. Bundan tashqari, ta’lim oluvchilarni o‘z rivojlanish jarayonini tahlil qilishga va o‘z-o‘zini baholash natijalarini aniq belgilangan ta’limiy maqsadlar bilan taqqoslashga undash ularning o‘z imkoniyatlarini anglashini kuchaytiradi, realistik kutilmalarni shakllantiradi va o‘qituvchi bilan yanada samarali hamkorlik qilishiga zamin yaratadi.

Til mashg‘ulotlari ta’lim oluvchilarning individual o‘quv imkoniyatlarini aniqlash va rivojlantirish uchun keng pedagogik imkoniyatlarni taqdim etadi. Ta’lim oluvchilar o‘quv materialini o‘zlashtirish tezligi va samaradorligi bilangina emas, balki afzal ko‘radigan o‘quv faoliyati turlari, muammolarni hal etish usullari va

tildan mustaqil foydalanish darajasi bilan ham farqlanadilar. Ayrim ta'lim oluvchilar reproduktiv topshiriqlarni bajarishda, masalan, avval o'rganilgan materialni esga tushirish, matnni qayta hikoya qilish, tanish til tuzilmalarini takrorlash yoki o'zlashtirilgan namunalarni qo'llashda yuqori natijalarga erishadilar. Bunday faoliyat turlari, ayniqsa, ta'limning dastlabki bosqichlarida muhim ahamiyatga ega, chunki ular lingvistik bilimlarni mustahkamlash va tildan to'g'ri foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Boshqa ta'lim oluvchilar esa avval o'zlashtirilgan bilimlarni takrorlash bilan bir qatorda, mustaqil fikr bildirish elementlarini ham o'z ichiga olgan topshiriqlarni afzal ko'rishlari mumkin. Bunday topshiriqlar ularga tanish til tuzilmalarini o'zgartirish, shaxsiy fikrlarini shakllantirish va yangi ma'lumotlarni avvalgi bilimlari bilan bog'lash imkonini beradi. Natijada, lingvistik aniqlik bilan bir qatorda mazmunli muloqot qilish qobiliyati ham rivojlanadi.

Tilni egallash darajasi yuqoriroq bo'lgan ta'lim oluvchilar ijodkorlik, tahliliy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish va o'zlashtirilgan bilimlarni moslashuvchan qo'llashni talab etadigan topshiriqlarni bajarishda yuqori samaradorlik ko'rsatishlari mumkin. Bunday topshiriqlarga mustaqil hikoyalar yaratish, munozaralarda ishtirok etish, murakkab matnlarni sharhlash, kommunikativ muammolarni hal etish hamda kengaytirilgan og'zaki yoki yozma javoblar tayyorlash kiradi. Biroq mazkur farqlarni ta'lim oluvchilarni qat'iy toifalarga ajratish yoki muayyan o'quv faoliyati turlari faqat alohida qobiliyat guruhlariga mos keladi, degan xulosaga asos sifatida talqin qilish mumkin emas. Ta'lim oluvchilarning qiziqishlari va natijalari topshiriqning xususiyati, mavzu, ta'lim muhiti hamda ko'rsatiladigan yordam darajasiga qarab o'zgarishi mumkin. Shu sababli, o'qituvchilar reproduktiv, qisman produktiv va ijodiy topshiriqlarning muvozanatli majmuasini taklif etishlari hamda ularning murakkabligini ta'lim oluvchilarning rivojlanishiga muvofiq bosqichma-bosqich oshirib borishlari lozim. Bunday yondashuv asosiy bilimlarni

mustahkamlash bilan birga, yuqori darajadagi tafakkur, kommunikativ mustaqillik va til ko‘nikmalarini notanish vaziyatlarda qo‘llash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, til o‘qitishda individual yondashuv ta’lim jarayonining maqsadlari, o‘qitish metodlari, o‘quv faoliyati va baholash tartiblarini ta’lim oluvchilarning individual xususiyatlari hamda rivojlanish salohiyatiga muvofiqlashtirishni ta’minlaydigan muhim pedagogik tamoyil hisoblanadi. Uni samarali amalga oshirish ta’lim oluvchilarning rivojlanish jarayonini muntazam kuzatish, topshiriqlarni maqsadli differensiallashtirish, konstruktiv fikr-mulohaza bildirish va mustaqil hamda faol ishtirok etish imkoniyatlarini yaratishni talab qiladi. Shu bilan birga, ta’limni individuallashtirish umumiy ta’limiy maqsadlarning parchalanishiga yoki ta’lim oluvchilarning hamkorlikdagi o‘quv faoliyatidan chetda qolishiga olib kelmasligi lozim. Aksincha, u individual ta’limiy ehtiyojlar bilan umumiy o‘quv maqsadlari o‘rtasida samarali muvozanatni shakllantirishi kerak. Differensiallashtirilgan ta’limni mazmunli o‘zaro muloqot, hamkorlikdagi faoliyat va tizimli pedagogik yordam bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘qituvchilar inklyuziv va ta’lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashuvchan o‘quv muhitini yaratishlari mumkin. Bunday muhitda ta’lim oluvchilar lingvistik kompetensiyalarini rivojlantirish, kommunikativ qobiliyatlarini mustahkamlash va belgilangan ta’limiy maqsadlarga erishish yo‘lida izchil taraqqiy etish imkoniyatiga ega bo‘ladilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abatov R.K. Individual ta’lim traektoriyasini amalga oshirish oliy ta’lim muassasalarida chet tillarini o’qitishning sifatini oshirishning usuli sifatida/Quality of teacher education under modern challenges.-Uzbekistan, 2023.-1202s.

2. G‘ulomova, X., G‘Aniyeva, M., & Axmedova, Z. Ingliz Tili O‘Qitish Metodikasi. Toshkent: O‘Qituvchi, 2013.

3. Rafikova D.K. Talabalarning amaliy tayyorgarligini takomillashtirishda ta’lim traektoriyasi va intensiv ta’limning afzalliklari.//Actual problems of science and education in the face of modern challenges.-Italy, 2023.

4. O’sarov J. Individual ta’lim traektoriyasi mustaqil fikrli yoshlar safini kengaytiradi//Yangi O’zbekiston, 2023.

5. Brown, H. D. Principles Of Language Learning And Teaching. New York: Pearson Education, 2007.

6. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches And Methods In Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Ur, P. A Course In English Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

8. Кынкурогова, В. М**.** *Индивидуальный Подход В Обучении Иностранному Языку В Начальной Школе.* Уральский Государственный Педагогический Университет, 2017.